

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

AĞUSTOS 949

İÇİNDEKİLER : ~~~~~~

Türk Folklor Araştırmalarını Niçin Çıkıyoruz: ... İhsan HINÇER

Halk Edebiyatında Bâde ..... M. URAZ

Folklor Çalışmalarında Disiplin ..... Sadi Y. ATAMAN

Konyalı Âşık Rıza ..... M. Halit BAYRI

Oğuzlama'dan Parçalar ..... Basri GUCUL

Ayasofya Türk Efsaneleri hakkında ..... Prof. Dr. A. S. ÜNVER

Kaygusuz Apdal Hakkında Etüdler ..... Vahit L. SAİCI

Yunus Emre ve Mezarı ..... Celâleddin KİŞMİR

~~~~~

Sayı: 1

Kuruş. 25

BİRİNCİ YIL

B İ R İ N C İ S A Y I

1949 İSTANBUL

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

Sayı: 1

Ağustos 1949

Sen: 1

Türk Folklor Araştırmaları'nı Niçin Çıkıyoruz

Türk Folklor Araştırmaları dergisini çıkarmaktaki gayemiz, memleket folkloruna hizmet etmek ve bu ilim şubesi ile uğraşanları, bir dergi kadrosu içinde toplamaktır. Çünkü, 1929 dan 1942 yılına kadar çıkan 124 sayılı Halkbilgisi Haberleri ile Ülkü'nün devamlı neşriyatı ve 1945 başında 1946 senesi sonuna kadar 19 nüsha neşredilebilen Folklor Postası istisna edilirse, folklor sahasında derli ve toplu çalışmalar dağınık ve azdır.

Memleketimizin muhtelif köşelerinde neşredilen dergilerde, zaman zaman öyle esaslı folklor tetkik ve araştırmalarına rastlıyoruz ki, bunların mazbut bir dergi içinde, heba olmayacak şekilde toplanmasını dilemekten başka hiç bir şey yapamıyoruz. Memleketimizde hâlâ bir (Folklor ve Etnografya Enstitüsü) nün kurulmamış olması, bu toplanan hazine değerindeki materyalin malesef, bir köşede unutulmasına veya yarım bırakılmasına sebep olmaktadır. Zaman geçtikçe, yeni cereyanların tesirile eski ve köklü folklorumuzun bütün kolları üzerine bir nisyan perdesi çekilmek üzeredir.

Folklorumuzun, bir yandan toplama ve araştırma devrine devam edilirken, bir yandan da tasnif ve tahlil devrine girmek zamanı gelmiştir.

Türk Folklor Araştırmaları dergisi programının birinci maddesi, ciddi ve ilmi bir mesai yapmaktır. Yolumuzun, çetin ve meşakkatli olduğunu biliyoruz. Maddî ve mânevî bütün zorlukların yolumuz üzerine dikileceği şüphesizdir.

Fakat, biz, bunları yenmek ve ciddi bir çalışma yapmak için evvelâ bütün folklorcularımızın ciddi ve mesai mahsülü yazılarına güveniyor, sonra da yolumuzun zengin ve misilsiz bir hazine kadar geniş olmasından kuvvet alıyoruz.

İhsan HİNÇER

~~~~~  
Dergimizde neşredilen bir ilân, gündelik gazetelerdeki ilânlar gibi bir lefa okunmakla kalmaz. Yurdumuzun binbir köşesindeki kütüphanelerde yıllarca yaşar. Devamlı bir reklâm ve propaganda vazifesi görür.  
~~~~~

Halk Edebiyatında Bâde

M. URAZ

Halk Şairleri arasındaki (Bâde) efsanesine göre, hakiki âşık ancak (Pir) elinden bâde içendir. Alelümüm içki mânasında olan bâde; divan ve tekke şairlerince de muhtelif telâk-kilere yol açmış ve an'aneler ortaya koymuş-tur.

Halk şairi piri görmek ve onun elinden bâ-de içmek gibi muayyen ve değişmez bir ina-nıs an'anesine bağlanmakla beraber, tarikat telkinleri neticesi ruhunda ilâhî aşk heyecanı uyandırmak için mânevî bir iksire ihtiyaç du-yan tekke şairi de bu iksiri bâde, dolu, kızıl deli, dem gibi isimlerle anlatarak bunu piri-muşan adını da verdiği şeyhinden ve mürsi-dinden bekler. Halk şairinin piri gibi, tekke ve hattâ divan şairinin de pirimuşanı vardır. Di- van şairlerinden bir damla bile içki içmemiş olanlar içinde humhâneden, meyhaneden, piri-muşandan ve bâdeden bahsedenler de çok gö-rülür. Bu bahsediş; eski devrin dar şeriat iti-katlarına karşı geniş düşünüşün bir remzi ol-makla beraber, içkiyi Nedim gibi maddî mâ-nasında beyittleştirilenler de vardır.

Diğer taraftan da içen, hayat ve dünya hâ-diselerine karşı kayıtsız görünen bir zümre-nin de:

İç bâde güzel sev var ise akl-ü şurur.
Dünya var imiş ya ki yok imiş ne umurun
gibi sözlerine ve:
Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüne:
Gâm-ü şâdi-i felek böyle gelir böyle gider
diyen deryadil ve kalender ruhlı şairlere
de tesadüf edilir. Zahir ve sofi şair ise ancak
ve yalnız:

Ey âşık-i dildâde gel nûş edelim bâde
Bir bâde gerek amma kim içile m'vade
diye Cennette bâdeyi mübah görürken, halk
şairi de bunu pir elinden içmek istiyakını
duyar.

Divan şairlerinden kendisini, güzel telâkki
ettiği kadından gayri tiplerin cazibesine kap-tı-
ranlar: Ne açık göz o pür efsunlardır
Ne başı örtülü mel'unlardır

diye kadını açık göz, pür efsun ve nihayet
başı örtülü mel'unlar diye tavsif ve tel'in
ederken, halk şairi bâdeli âşık olduktan son-
ra; saf kalpli, âhu gözlü, yetmiş iki örük saç-
lı, tuba gazı gibi başı örtülü sevgili yoluna
kendini kor ve öyle cefalar çeker ki yine
kendi tâbirleriyle ölümü (Şeket serbeti)
bilir:

Halk şairlerinin hepsi bâde efsanesine bağlı
değillerdir. Tarikatlarla kuvvetli alakası olau-
lar tıpkı tekke şairleri gibidirler. Bunlar için-
de bâde ile alakası olmayanlar bir taraf, Pir
elinden içilen bâdenin üstad tanınmasını ha-
tâ addedenler de vardır. Âşık Kemal şu kit-
asında:

Pir elinden içtim çokları derler
Hâşâ ki bâdeyi üstad ederler
Doğruyu söyleyen delidir derler..
Yitirmiş aklını divaneler var
demekle bu husustaki kanaatini anlatmış olur.

Bâdeli halk şairleri; daha çok şehir ve
cemiyet hayatına uzak kâlanlar arasında gö-
rülür. Bunlara göre bâde iki türdür:

- 1 — Er dolusu
- 2 — Pir dolusu

Er dolusu bâde, bu bâdeyi içerek âşık
olan aynı zamanda kahraman da olur.

Sevdiği için ölümle göğüs göğüse gelir,
maceraları kahramanlıkla doludur. Meşhur
efsâne kahramanı Köroğlu gibi.

Pir dolusu bâde; bu bâdeden içen âşık
sevgilisi arkasından yanar, cefalar çeker. Bu
kahraman değildir. Vefakâr ve fedakârdır.
Ercişli Emrah ve âşık Kerem gibi.

Ruhunda şairlik olan, bir sevgili arayan,
onun arkasından koşmak ve yıpranmak, öm-
rünü bitirmek için coşkunlukta bulunanlar bâ-
de içmeyi kavurucu bir ihtiyaç olarak duyar.
Esasen şair destanı vakalara hayran ve bâde
efsanelerine yanan bir muhitte de olduğu
için, bir taraftan bu gibi an'ane ve menkıbe-
lere ait malzeme onun ruhunda ve benliğinde
toplanırken, diğer taraftan da nakledilen vak-

aların heyecanı da âsabi üzerinde müessir ol-
maktan hâli kalmaz. Gün geçtikçe sinirleri
bozular. Nihayet bir gün bir bahçede veya
mezarlık kenarında uyuduğu zaman (Hazreti
Pir) rüyasına girer, (Kudret gülü) dedikleri
kolunu uzatır, iki türlü bâdeden hangisini ve-
recekse; bir, iki, üç... sıra ile verir. Bu bâde-
lerden birincisi (kendi bir adı bin aşkına)
ikincisi (Pirler aşkına) üçüncüsü de (sevdiği)
kız aşkıdır. (Pir) kolunu kaldırır ve altın-
dan bir sevgili yüzü gösterir. Aşık onun üle-
rine atılır, (Pir) kolunu indirince sevdiği bir
daha görünmez. (Pir) âşığı böylece (Çarh
Çember) inden geçirerek aşk, vefa ve fedâ-
kârlık işlerinde imtihan ettikten sonra kaybol-
ur. Âşık uyanır, kendini ya bir mezar taşına,
ya bir ağaca veyahut bir bahçe parmaklığına
sarılmış bulur. Ağlar, yıpranır, ağzından ve
burnundan kan gelir. Artık bâde içerek âşık
olduğunu anlar. İşte (Âşık şairler) üzerine
kurulan hikâye evvelâ bu bâde macerasıyla
başlar ve bundan sonra destanı vak'alar bir-
birini takip eder gider..

Âşık şairler, Pir elinden bâdeyi hemen
her zaman rüyâda içer. Köroğlu efsânesinin
şark rivayetinde; Köroğlu bâdeyi uykuda de-
ğil, uyanık iken Pir elinden içmiştir.

Sultan Murat tarafından babasının gözleri
kör edilmeden evvel adı (Ruşen Ali) olan
Köroğlu, babasının intikamını almak üzere
aile ocağından ayrılıp da ilk seyahate çıktığı
sırada (Bingöl) dağlarına gelmiş, yoldan ge-
çerken bir pinarın başında üç derviş görmüş,
dervişlere selâm vermiş, dervişler selâmını
aldıktan sonra yanlarına çağırılmışlar, o da
oturmuş, bir derviş ötekilere sormuş:

— Bu delikanlıya hangi bâdeden verelim?

Öbürleri demişler:

— Er dolusu lâyıktır.

Derviş elindeki tası yanındaki pınara dal-
dırmış, Ruşen Ali'ye vermiş, Ruşen Ali içmiş
ve dervişe sormuş:

— Derviş baba bu nedir?

Derviş cevap vermiş:

— Oğlum o bâdedir. İç yaradanın aşkına..

Ruşen Ali bâdeyi içince vücudüne bir a-
teş yayılmış ve dervişlere:

— Derviş baba yandım.

Derviş

— Dur oğlum, bir daha bunu da Pirler
aşkına iç...

— Baba yandım, bu ne ateştir?

Derviş — Dur oğlum nasibin bir daha
var. O da seveceğin kız aşkına..

Ruşen Ali bunu da içince büsbütün ateş
kesilmiş, (Hikmet-i Hüda) orada bulunan bir
tahta parçasını eline almış ve o sâz olmuş, hiç
saz çalmak bilmezken bir usta âşık gibi sa-
zı çalmağa başlamış, dervişler ona:

— Hadi oğlum, artık senin adın Köroğ-
lu'dur. Var Allah yolunu açık eyesin, demiş-
ler ve Köroğlu'nu yola vurmuşlar.

Ercişli Emrah'ın rüyâda başlayan bâde-
efsanesi de şöyle anlatılır:

Emrah bir gün Miroğlu Ahmet Beyin
huzurunda babasından yediği bir tokat üzeri-
ne kaçmış ve bir mezarlık kenarına gelmiş:

Emrah orada Allaha şöyle dua etmiş:

— Ey yokları var eden... Ben saz çalmağ
bilmezdim. Babam bana bir sille vurdu. Ben
bu derste gafil iken öğrendim. Ya babamın
aşkıdan bana da ver; ya odur ki bu dakika-
da ruhumu al.

Emrahın duası kabul olmuş ve orada u-
yumuş kalmıştı.

(Hazreti Pir) o sırada yetişmiş ve Emrah'a
şöyle demiş:

— Oğlum duan müstecap oldu (elindeki
bâdeyi göstererek): Bu gördüğün aşk badesi-
dir ve Pir dolusudur. Al bunu iç!..

Emrah bâdeye tutkal gibi yapıştı, fakat
Pir:

— Dur oğlum dur; bu bâdeyi içenin de
erkâm var. Evvelâ seni beni yaradanın aşkı-
na iç dedi.

Emrah bu sözleri tekrarladı ve bâdeyi
içince üç yüz altmış altı damarına bir ateştir
yayıldı ve:

— Pir baba yandım, bu nice bâde idi?

Pir — Oğlum bir içtin, nasibin iki daha
var:

Pir ikinci bâdeyi de doldurup Emrah'a
verince:

Emrah — Pir baba bu kimin aşkına?

Pir — Üçler, Beşler, Yediler aşkına dedi.

Emrah bunu da içince ateş kesildi.

Folklor Çalışmalarında Disiplin

Yazan: Sadi Y. ATAMAN

Milli mevzularımızın başında gelen ve memleket kültürü ile alakası bakımından pek önemli bulunan, folklor çalışmalarında da birinci şart disiplindir.

Folklor çalışmalarımız, şimdiye kadar başıboş bırakıldığı için, yalnız özel araştırmalarda değil, resmî derlemlerde bile güvenle tetkik edilebilecek malzemenin pek az olduğunu söylemek zarureti vardır.

Folklorumuzla ilgili yabancı ilim müntesiplerinin araştırma ve yayınlarımız hakkındaki görüşlerine bir misal olduğu için, meslekde ve yaşta ağabeyimiz oolan Mahmut Ragıp Gazimihâlin Avrupalı bir müzikologdan naklettiği bazı notları aynen buraya alacağım:

«Memleketimizde yapılan bazı folklor

Pir — Oğlum bir daha! Bilir misin o da kimin aşkına?

Emrah — Pir baba veren bilir.

Pir — Ercişteki Miroğlu Ahmed Beyin kızını Selvihan aşkına..

Emrah bunu da içti.

Pir — Oğlum bir şey gördün mü?

Diyerek kolunu kaldırdı ve:

— Bak kolumun altında Selvihanın cemalini gör dedi.

Emrah baktı, Pirin kolu altından Selvihanın yüzünü görünce aklı başından gitti. Kızın üzerine atıldı, Pir kolunu çekti. Emrah baktı hi sarıldığı kız değil, bir mezar taş.. Ağladı ve ağzından kan köpükleri geldi. Pir Emrah'a tekrar Selvihanın yüzünü göstererek odasına kadar götürdü ve bu sırada Emraha:

— Çek müddetülümür cezandır.

dedi ve artık daha görünmedi.

Aşık Sümmani de sevdiği (Gülperi) aşkına verilen bâdeyi de rüyada içtiğini şöyle

yayınları ile ilk karşılaştığım zaman, ilim adına ne kadar sevindiğimi söylemeğe lüzum yoktur. Dünyanın en eski kültür bölgelerinden biri Anadoludur.

Bu yayınlanan malzemede eski kültürlerden şimdiye kadar meçhulümüz kalan sesleri toplamak yolunda atılan ilk adım müşterek ilim yolunun her yolcusunu aynı samimiyetle sevindirir. İşte ben de o kuvvette sevinerek ilk hususî malzemeyi ele aldım. İlk işim sayfalar arasında (disiplin) aramak oldu. Aradığımı bulsaydım yayını yapanları başka türlü tebrik edecektim. İşlenen kusurları ilk adımın acemiliğine bağışlayarak, sırf gelecek adımların sendeleme ve kösteklenmeden kurtulabilmesi için o kusurları geliniz birlikte gözden geçirelim».

anlatır:

Uyandım gafletten oldum perişan
Bir nur doğdu oldu âlemler rüşan
Selâm verdi geldi üç tek dervişan
Lisanları bir hoş sedası tek tek

Aldılar abdesti uyandım hâbtan
Aslımız yapılmış hâk-ü turabtan
Okudular üç hat yeşil yapraktan
Okudum harfîni noktasin tek tek

Okudum harfini zihnim bulandı
Yarelerim göz göz oldu sulandı
Baktım çar etrafa kadeh dolandı
Nuş ettim Pirlerin bâdesin tek tek

İçtim bâdesini gördüm rengini
Tam on sekiz saat sürdüm cengini
Yâr yüzünde gördüm üç beş bengini
Halhalın altında noktasin tek tek

Dediler Sümmani gel etme meram
Adamı çürütür dert ile verem

(Devami 16 cı sayfada)

Bu Avrupalı müzikolog gözden geçirdiği kusurlar arasında bilhassa:

1 — Nota yazışların perişanlığından ve usulsüzlüklerden.

2 — Bilhassa oyun havalarımızın çeşitli hareket ve karakterlerinin ölçülmesi için metrom farkı konulmasının yabancı tetkikçiler için lüzumundan bahsederek, folklor araştırmalarında disiplinin önemini anlatmaktadır.

Müzik folklorumuza taallük eden ilk derlemelerimizdeki acemilik ve hatalarımız olduğu için, bizi merakla takip eden Avrupalı müzikologların görüşlerindeki bu samimiyete inanmak lâzımdır. Nitekim sonraları türkü derleme işlerimizde ve çalışmalarımızdaki hatalı gidişleri görerek bu faaliyetin disiplin altına alınması hususunda ve kısaca alacağımız şu noktalar üzerinde erbabı ile müttefik olduk:

1 — Folklorun hangi bölüme ait olursa olsun, derlenecek malzeme şahsın malı değil, ilim dünyasına arz edilmesi lâzımgelen bir kültür malzemesidir. Bu malzemenin bir metod dahilinde, hattâ milletler arası metodlarına ve şartlarına uyularak derlenmeleri ve bilhassa yayımları yapılmalıdır ki, bu yayımlardan ilim dünyası ancak güvenle faydalanabilsin.

2 — Memleketimizde derlemelerin, muhitin şartlarına uygun bazı özellikleri ve toplama usulleri olmakla beraber, yayınlama işi derleme işine nisbetle, daha sabit ve değişmez bir yazı disiplini ile yapılmalıdır.

3 — Müzik folkloruna ait derlemlerde (nota) nın usullerine sadık kalmalı ve derlenen maddenin uydurma yollardan yapıldığı şüphesini ortadan

kaldıracak bir nota disiplini kuralmalıdır. (Bu arada bilhassa, usulsüz ağızlarımızın kaya başı, bozlak, mâni gibi) notaya alınışlarında son derece dikkatli olmak ve itina göstermek lüzumuna işaret edeceğim. Bir çok derleyicilerin notalarını eserle karşılaştığımız zaman melodik hatâlardan başka, üslup ve karakter bakımından affedilemeyecek ihmal ve bilgisizliklerle karşılaşılıyor.

Bizde resmî araştırmalar dışında, kendi hesaplarına folklor araştırmaları yaparak, bunları yayınlayanlar olmuştur. Bu yayımlar, pek faydalı olmakla beraber, müzik folkloruna ait olanlar nota metinleri bakımından güvenle tetkik edilecek şekilde değildir. Nota denilen standard yazı vasıtasının muayyen usullerine riayet etmeyen müzik araştırmacıları olduğu gibi, pek çoklarının da derledikleri parçaları süslemek, düzeltmek gibi folklorla asla cevaz verilmeyecek müdahalelerle maddenin asli kıymetini giderdikleri görülmüştür. Bu hatâlara başlangıçta hep düştüğümüz için, ileri derlemelerimizin memleket içinde ve dışında güvenle tetkik edilebilecek ve ilerde folklor tarihine materyal teşkil edecek doğrulukta ve bir disiplin altında yapılması zaruretini derinden hissetmekteyiz. Düşüncemiz, memleketimizde bir hazine olan folklorun başıboş bırakılmağa aslâ tahammülü olmadığıdır. Memleket kültürü ile alakalı çalışmaların verimli olabilmesi, ancak, işi ciddiye sağlamak için esaslı bir folklor disiplini sağlamak için ve disiplinledir. Bu disiplini sağlamak için esaslı bir folklor kurumuna ihtiyacımız olduğunu tekrar edeceğiz.

Konyalı Âşık Rıza

M. Halit BAYRI

Hususi kütüphanemizdeki yazma bir dergide «Konyalı Âşık Rıza» adında bir saz şairine ait on üç manzume kayıtlıdır. Sekizi aruz ve beşi hece vezinlerle yazılmış olan bu manzumelerden başka, Konyalı Âşık Rıza'nın bir çok şiirleri olmak lâzımgelirse de, bunlar henüz elimize geçmemiştir.

Bugünkü bilgimize göre, Konyada «Rıza» mahlaslı iki saz şairi yetişmiştir. Bunlardan biri «Apalının Rıza Efendi» diye tanınmış olup Konyanın Dinek nahiyesine bağlı «Apa» köyünde 1857 (h. 1274) tarihinde doğmuştur. Konyada uzun müddet sandık emniyeti yapan Apalı Halil'in oğludur. Babası Bektaşî olduğu için kendisi de bu tarikata mensup idi. Bektaşîliğe dair nefesleri vardır. Konya muhasebe tahrirat kâtipliğinde, Niğde muhasebeciliği vekilliğinde, Konya Hukuk Mahkemesi âzalığında bulunmuştur. Mey ve mahbubu sever, saz ve raks derneklerinden hoşlanır, çok rakı içer, saz çalar, âşıklara muamma söyler, rind-meşreb, gamsız bir zat idi. 1898 (h. 1315) tarihinde vefat etmiş ve Şemsi Tebrizi hatiresine defnedilmiştir. (Konya vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı: S. 37 — 38; Bektaşî şairleri: S. 315—317).

Konyada yetişen «Rıza» mahlaslı ikinci saz şairi «Âşık Rıza» diye tanınmış, 1877 (h. 1294) tarihinde Konyada doğmuştur. Tâli derecede tahsil gördükten sonra, Konya ve Seydişehirde muhtelif memurluklarda bulunmuştur. Son vazifesi Düyünü Umumiye riisum dairesinde tahrirat kâtipliği olup buradan tekaüd edilmiştir. Şiir ve kafiyeli söz söylemekte fitri istidadı vardı. 1906 (h. 1324) tarihinde vefat etmiştir. (Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı: S. 66).

İşte şimdiye kadar Konyada yetişmiş olduğu nu bildiğimiz «Rıza» mahlaslı iki saz şairi bunlardır. Burada bahsetmek istediğimiz Konyalı Âşık Rızanın, hal tercüme kısıca naklolan bu iki şairden biri olmak ihtimali birdenbire hâtra gelebilirse de, her üçünün mahsulleri birbirile karşılaştırıldığı takdirde, bu ihti-

mal kuvvetini hemen tamamen kaybeder. Bununla beraber, Konyalı Âşık Rızanın şiirlerini ihtiva eden hususi kütüphanemizdeki yazma dergi 1857 (h. 1274) tarihinde tertip edilmiş olup, «Apalının Rıza» da yine bu tarihte dünyaya gelmiştir. 1857 (h. 1274) tarihinde doğmuş olan bir şairin manzumelerine aynı tarihte tertip edilen bir dergide yer verilmiş olması elbette imkânsızdır. Bu cihetle Konyalı Âşık Rızanın, «Apalının Rıza» dan ve tabiatile 1877 tarihinde doğup 1906 senesinde ölen «Âşık Rıza» dan önce yaşamış ve şu halde «Apalının Rıza» ile 1906 senesinde vefat eden «Âşık Rıza» dan başka, Konyada «Rıza» mahlaslı üçüncü bir saz şairi yetişmiş olduğunu kabul etmek icabeder.

«Apalının Rıza» ile 1906 senesinde ölen «Âşık Rıza» dan başka ve onlardan önce yaşamış olduğu bu suretle anlaşılan Konyalı Âşık Rızanın, ne zaman doğup öldüğünü ve hangi devre mensup olduğunu gösterecek hiç bir vesika yoktur. Ancak, şiirlerinde kendisinin Konyalı Âşık Şem'inin (Şem'i için bakınız: Fatih tezkiresi: S. 222; Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı: S. 53—58, Halk şairleri hakkında küçük notlar: S. 18—27, Son Asır Türk şairleri: C. 10, S. 1790 — 1792) tesiri altında kaldığına delil sayılabilecek unsurlara tesadüf edilmesi itibarile, Konyalı Âşık Rızanın, Şem'inin hayatta olduğu sıralarda yaşamış, Şem'i'den ya biraz önce, yahut biraz sonra vefat etmiş, fakat herhalde Şem'i'yi tanımış, ona arkadaş olmuş ve belki de onun rehberliğinden faydalanmış olduğunu tahmin etmek pek de yanlış değildir.

Konyalı Âşık Rızanın eserleri, onun geleneğe bağlı bir saz şairi olduğunu isbat edecek mahiyettedir. Kalbinin acılarını kırık sazının hasta tellerinden serpe serpe Anadoluyu dolaştığını, sular kararırken vardığı öksüz köylerde etrafına toplanan yorgun gençleri ve titrek ihtiyarları gecenin hummalı karanlığından kopardığı bir tutam paslı şenlikle büyülediği manzumelerinde sezilen Konyalı Âşık Rıza:

ARAŞTIRMALARI

Yanmadık hiçbir yerim var mı serapâ yandırmış
diyerek aşkın görünmeyen ateşinde nasıl harap olduğunu,

Böyleymiş ezelde takdirin işi
Gözümden akıttım kan ile yaşı
Aldı bu Rızayı aşkın ateşi
Bu sevdanın sonu üryana çıkar

demek suretile de sevgisinin kendisine suurunu kaybettiren o meş'um şiddetini anlatmak istemiş, sevgilisinden hem hüsnü ceza, cevru cefa, hem de lütf ve deva, zevku safa beklediğini saklamamış, umduklarını bulamadığı cihetle:

Kerem kıl ülfeti ka'etme benden
Feragat eyleme sen simi tenden
Cihanı verseler geçmezem senden

diye üzülmüş, hicırmış, haykırmış, yalvarmıştır.

Konyalı Âşık Rıza'nın bulunabilen manzumelerinde tasavvufî edâ ve imâ yoktur. Onur yakasından tutarak varlığını sürükleyen e, bilinmeyen âlimlerin sırları değil, maddî hırsların kuvvetli pençesidir. Bunu pek iyi sezen şair:

Ketmetme hüsnünü âşık olandan
Ehli iştiyaka göster serapâ

Hübluk ihсан etmiş sana Lemyezel
Hüsnün zekâtını vermeli güzel

gibi hitaplarla kanının kızıl coşkunluğuna sükün ve serinlik verecek mes'ud dakikaya kavuşmak için çırpındığını şiirlerinde belirtmekten çekinmemiş, yalnız bu, onun Molla hünkâra saygı beslemesine engel olamamıştır. Konyalı Âşık Rızanın beş kosmasını neşrediyoruz:

Ne denlü var ise erbabı irfan
Tahsin eder seni dilber serapâ
Meyletmedilr yoktur sana bir insan
Cümle âiem seni ister serapâ.

Kesilmez müptelâ sağda solunda
Bendü bâzu gibi durur kolunda

Ehlidiller cem'olmuşlar yolunda
Vasfın ile gazel söyler serapâ

Ah, alma sevdiğim sadık olandan
Lütfu merhamete lâyük olandan
ketmetme hüsnünü âşık olandan
Ehli iştiyaka göster serapâ

Hübluk ihسان etmiş sana Lemyezel
Hüsnün zekâtını vermeli güzel
Medhinde söylese Rıza çok gazel
Vasfın yine almaz defter serapâ

II

Ben senin aşkınla yandım kül oldum
İnan hey kaşları keman sorma hiç
Hübların serveri ben seni buldum
Menendin görmedim inan sorma hiç

Kerem kıl ülfeti ka'etme benden
Feragat eylemem sen simi tenden
Cihanı verseler geçmezem senden
Benim halim sana ayan sorma hiç

Gerçi sen dilbere yâr mı bulunmaz
Âşkın kalbinde nâr mı bulunmaz
Tariki aşkında kâr mı bulunmaz
Gülünce ey hokka dehen sorma hiç

Perçeminden bir tel yadigar olsun
Sadakat kimdedir âşikâr olsun
Rızaya her zaman iftihar olsun
Bende ne var bilmem aman sorma hiç

III

Gizli sevda çekip aşka düşenler
Elbette gün olur ayana çıkar
Çekelim mihneti sabrile gönül
Gör ki bunun sonu ne yana çıkar.

Ferhad Şirin için deldi kayayı
Anın için yaptı köşkü sarayı
Mecnun Leylâ için bekler sahrayı
Belki ol sevdiğim seyrâne çıkar.

Böyleymiş ezelde takdirin işi
Gözümden akıttım kan ile yaşı
Aldı bu Rızayı aşkın ateşi
Bu sevdanın sonu üryana çıkar.

TÜRK MİLLİ DESTANI O Ğ U Z L A M A

Yazan: Basri GOCUL

ALPLARBAŞI KAZAN BEY
MEYDAN OKUYOR

İşte benim, işte meydan,
Şan ardınca gezen gelsin!
Kılıcını çaldığında
Aygır beli kesen gelsin!

Topuzunu çarptığında
Kara taşı ezen gelsin!
Gelsin gelsin, gelsin gelsin,
Öz canından bezen gelsin!..

KANTURALI

Otursa post doldurur,
Yürüse toz kaldırır;
Yamandır Kanturalı
(Vur!) denilse öldürür:
Seyrek dudak depretir,
Sesi kulak yıpratır;
Yamandır Kanturalı,
Yok ona benzer batır!..

AĞLASIN

Binipte ormanlarda geyik sürdüğün
Yelesi gök boncuklu taylar ağlasın!

IV

Kaldı gözlerimde yârin hayali
Vatanımdan etti âvare gurbet
Yaktı kül eyledi ben bimecali
Hasret etti beni şol yâre gurbet.

İftirak âteşi yaktı vücudüm
Yanmakta pürâlev çıkar mı dudüm
Ah ile vah ile ömrü nukudüm
Geçmektedir böyle ne çare gurbet.

Göndersem yârime bir nâme olsun
Ben gibi gözleri yaş ile dolsun
Arayanlar bizi gurbette bulsun
Düşürdü Rızayı efkâre gurbet.

V

Dilber kadehlerden bâde içersin
Hergün küşadı bezm meyhanê gel git

Çekip te düşmanlara oklar saçtığın
Kirişi ıslık çalan yaylar ağlasın!

Alın ve dös kanını gâh gâh yuduğun
Suları gümüş-renkli çaylar ağlasın!
Toylarda, derneklerde kulluk ettiğin
Gözleri kurt bakışlı beyler ağlasın!

TAT ERİNİN BAN BANLADIĞI ZAMAN

Ak sakallı Tat erinin ban banladığı,
Yaradan'a dua için en iyi zaman;
Bülbüllerin güllerde şakıdığı,
Tanyerinin salkım salkım estiği zaman;
Kâfiristan toprağında akıncıların
Doludizgin meydan meydan gezdiği zaman;
Zağlı zağlı kılıçların inip kalkarak
Biteviye düşman başı kestiği zaman!..

Not: Yukardaki parçalar, adı belirtilen
«10800» mısralı epope'den «TÜRK FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI» dergisinde yayınlanmak
üzere seçilmiştir.

Her türlü iktibas hakkı mahfuzdur.

İltifat etmeden gelip geçersin
Güçendirme beni dükkâne gel git.

Berhurdar olursun himmet alursan
Ahdü ikrarında sadık olursan
Ehli aşkın sen kıymetin bilirsen
Terk eyleme bezmi irfane gel git.

Nâdân ile sakın yâr olma dilber
Korkarım olursun sonra mükedder
Mübarek yüzleri bedri münevver
Yâd ve yabani at yârâna gel git.

Görmesem ben seni dil karar kılmaz.
Haşredek mest olur gider ayılmaz
Rıza biçareyi terketmek olmaz.
Kerem et gözleri mestâne gel git

Mehmet Halit BAYRI

EFSA NELER:

Ayasofya Türk Efsaneleri Hakkında

Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer Ramazanoğluna:

Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

Ayasofya muhakkak ki bir Bizans eseridir. 27 Aralık (kânunuevvel) 1949 da yapılışının 1412 nci senesidir. Yapıldığı zamanın muhakkak ki bir mimârî eseridir. Fakat örnek olmuş veya olmamış Ayasofya, mimarî itibarile geçilmiştir. Ananeye göre, Ayasofya, Ortodoks hristiyanlığının büyük bir mabedi olmaktan önce, cami olsun diye yapılmış ve sonra kilise olmuştur. Bugün, bu mabet, en olgun çağında Fatih Sultan Mehmet tarafından tekrar müslüman edilmiştir. Beş asırdır da müslümandır. Onda şimdi ibadet edilmiyor.. Esasen böyle eserler bir müzedir. Nitekim cami iken de herkes ve her yabancı gezebiliyordu. Garp medeniyet âleminde bir kilisenin müze olduğu vâki değildir. İzah etmek istemediğim bir görüşle bugün müze olmuştur. Fakat yine müslümandır. Hatta okadar ki İstanbul'da her hangi bir asırda Ayasofya ne olursa olsun yine müslüman kalacaktır. Onun müslüman oluncuya kadarki devresi arızı idi bile. O şimdi bu beş asırlık kisvesiyle yerini buldu ve maksadına erdi.

Ayasofya o kadar bizim olmuştur ki onun Türk ve müslümanlığından bir taş koparıldığı gün, yıkılacaktır. Onun kenarlarına muhteşem istinat duvarlarını Türkler yapmıştır. Bir taş koparılamaz. Bir köşesinde sıraya dizilen o muhteşem türbeler kaldırılamaz. Zira buna beşerin takati ve hissi mânidir ve onlar bu

eseri korumaktadır. Öbür tarafında Sultan Mahmudu Evvelin imareti bir güzel lik timsalidir. Almanların hafriyatını

kolaylaştırmak maksadiyle Arkeoloji müzesince yıktırılan diğer taraftaki Fatih Sultan Mehmedin yaptırdığı medresenin, bugün mevcut olmaması, onun Müslümanlık bünyesini kaldıramamıştır. Lakin bir hayli üzümüştür. Ayasofya o kadar Türk ve müslümandır ki, Efsanemiz, onun bir türlü tutmıyan kubbe-

sine peygamberimizin tükrüğünden karıştırmıştır. Türk efsanesi, Peygamberimize dedirtir ki: Ayasofyanın kubbesini yapıyorlar. Yine yıkılıyor. Durun ben tükrüğümde vereyim, harcına karıştırın tutar. Zira orası bir gün cami olacak tır, diyor, ve efsane bundan sonra kubbesini yıkmıyor ve yıktırmıyor. Çünkü Peygamberimizin tükrüğü harcına karışmıştır.

Efsâne böyledir; kısaca izah edelim:

Hızır Aleyhisselâm birgün Ayasofyanın bir türlü tutmayan ve daimâ yıkılan kubbesine bir çare bulduğunu abdal şekline girerek rahiplere:

— Ahırzaman peygamberinin tükrüğü olmadıkça bu kubbe tutmaz, Eğer onu zemzem suyu ile karıştırıp kubbenin hamuruna katarsanız kubbe sabit olur, der kaybolur.

Rahipler Mekkeye giderler. Peygamberimizin amucâsı Ebu Talibi bulurlar. Bunun delâletiyle Peygamberimizin yanına girerek tükrüğünden isterler. Bir hokkaya tükrüğünden alırlar. 70 deveye Mekke toprağı, 70 deveye de zemzem yükliyerek getirirler. Ayasofyada terler direk yanında Mekke toprağıyla Mekke zemzemini hamur ederler, tükrüğü de karıştırarak kubbeyi tuttururlar.

Fatih de bu azametli kubbenin Peygamberimizin tükrüğüyle kaim olmasından ortasına bir zincir ile teberriken bir altın top asarlar ki içi 50 kile buğday almış.

Hızır Aleyhisselâm bunun altında ibadet edermiş, orayı kendine makam tutmuştur. O mahalde 40 sabah namaza devam edenin Dünyadan ve Ahretten muradı ne ise hasıl olur. Görüyorsunuz

ya, halk bunun yapılış efsanesini nasıl müslümanlaştırıyor.

Bizans şehri imparatoru Ayasofyanın yıkılma tehlikesini önlemek için İkinci Sultan Mehmet Çelebiden bir mimar istiyor. Evliya Çelebinin müntehatından öğrendiğimize göre gönderilen mimar Ali Neccar lâzım gelen onarımı yapıyor. Artık Edirneye işi bitince dönüyor. Neticeyi ona şöyle anlatıyorlar:

— Padişahım İnşallah İstanbul sizin olacak. Ayasofyayı cami yapacaksınız. Ona dört payanda vurdum. Minarenizin kaidesini kurdum. İçinin 200 basamak merdivenini döşedim. Kostantin ne yapıyorsun dedi. Tabakaya çıkmağa merdiven dedim. Onun üzerinde de namaz kıldım. Payandalar ile kubbeyi kurtardım. Tamir vazifesi bana düştü. Fetih vazifesi de sana düştü.

Demek Ayasofya daha fethinden önce cami olarak tasarlanmıştır. Kubbesinin sağındaki minare kaidesini anane o zaman yapmıştır. Mimarı üzerinde namaz bile kılmıştır. Anane bunu tahakkuk ettirmiş, fetihten sonra Ayasofya cami olmuş. Bu kaide üzerinde üç sene sonra 16 köşe meşhur tuğla minare yapılmış. Minare yerinde, efsânesi gönüllerde halâ yaşar.

Fatih Sultan Mehmet İstanbulu alıp Ayasofyayı cami yapınca Hızır Aleyhisselâm içine girer. Bakar ki kible Mekkeye müteveccih değildir. Solda arkada dört köşe terler direk denen ve üzeri bakır kaplı mermer direk kaidesine parmağını sokar. Camiyi Kâbeye çevirir.

Hızır Aleyhisselâmdan murad da İstanbulun ilk kadısı Hızır Beydir. Zira o kadılığının kütük ve sicil defterine tekemmül edip kara kaplı kitaba kaydo-

lunmayınca tamam olmaz. Halk bunu kendi anlayışına göre böyle söylemiştir. Görüyoruz ki her efsanenin bir esası vardır. Şarkta uydurma efsane yoktur ve yapılmamıştır. İşte Ayasofyanın kuruluş, Cami oluş efsanelerinin müslüman tarafları da böyledir.

O delik Ayasofya daha Hristiyan iken vardır ve Hristiyanlarca bunun bir manası olduğundan ziyaretgâhtır. İşte onu İstanbul Türk Efsanesi derhâl müslümanlaştırmıştır. Yani Ayasofyanın bütününü değil her bir parçası böylece müslüman edilmiştir.

Ayasofyanın her parça ve bucağının müslüman olması için söylenen ve muhakkak ki bir aslı olması icabeden efsaneler bize Ayasofyada pek çok sayıda makam seçmiştir:

1 — Müselleme makamı. Halife Muaviye zamanında müselleme serdarlığında İstanbul muhasara edilir. Ayasofyada üç bucak nam mahalde salihler burada namaz kılmışlardır.

2 — Eyüb - Sultan makamı. Hicretin 50 nci yılında (660) Burada Eba Eyüb iki rekat namaz kılmıştır. Bu terler direk kiblesindeki mihrabdır.

3 — Halife Ömer İbnil Aziz makamı. Hicretin 97 nci yılında (715) muhasarada salihlerin Ayasofyanın garbinde yeşil mihrab dibinde ibadet ettikleri yerdir.

4 — Halife Haruni Reşid Makamı. Hicretin 252 (371) inci yılında ikinci muhasarada Ayasofyanın Süleyman Peygamber kiblesinde, meyyitkapısı içinde olan bu yerde ibadet etmiştir.

5 — Battal Gazi makamı. Ayasofya çanlığına çıkıp ibadet etmiştir. Burası makamı sayılır.

6 — Şeyh Maksud makamı. Baba

Cağfer ile İstanbulla kıral müsaadesiyle gelip Ayasofyanın şarkında türbe kapısı iç tarafında köşede ibadet etmiştir. Buraya şeyh Maksud makamı dendiği kadar, Baba Cağfer makamı da denir.

7 — Süleyman Peygamber makamı. Menberin sağındaki yeşil mihrabın bulunduğu yerdir. İptida Ayasofya zemininde (İlk Ayasofyada) kadim ibadetgâhtır. Bu makamda teheccüt ve ısrak namazları kılınır.

8 — İskender Zülkarneyn makamı. Menberin yerinde imiş.

9 — Hızır Aleyhisselâm makamı. Kubbe ortasında top kandil altındadır. Bazı saf ve temiz müslümanlar (salihler) burada Hızır'la karşılaşabilirlermiş. Musalla kapısıyla menber arasında duvarda kapı resmi de Hızır makamına işaretir.

10 — Kırklar makamı. Müezzinin mahfelinin cenup tarafındadır. Bu makamda ibadet edenlerden nice kimseler bunlara mülâki olmuşlardır. (1)

11 — Havariyyun makamı Ayasofya caminin üst tabakasının şark tarafındadır.

12 — Ak Şemseddin makamı. Terler direk kurbünde ibadet ettiğinden bu makam da ziyaretgâhtır.

13 — Terler direk. Yaz ve kış terler. Alt kısmı bakır kaplıdır. Temelinde tırlısım var derler. Bu direk Vedud sultanın yürekler yakıcı (Ah) ı hararetinin halâ tesirleri devamından terlemiştir. Bazıları da peygamberimizin tükrüğüle bu sütunun yanında kubbe için macun

(1) Evliya Çelebi müntehatında bu makam vesilesiyle İstanbulun müthiş taun istilasında 57000 Müslümanın Ayasofyaya duaya geldikleri vesilesiyle Kelâmî ağanın sergüzeştî yazılıdır.

yapıldığından teessüründen 'e.e.e' derler.

- Başı ağrıyan bu terden başına sürse veya terini yalasa iyi olur.
- Yürek ağrısına uğrayan, yüreginden kan giden yalasa şifa bulur.
- Sıtması tutan bakır kaplı kışmın altındaki tozdan bir kaç parmak yalasa kusar ve iyi olur.

14 — Büyük kapı efsanesi. Nuhun gemisi tahtasından yapılmıştır. Bir adam sefere ve ticarete gidecek olsa iki rekat namaz kılıp kapının tahtasına ellerini sürse ve Nuha fatiha okusa seferden selâmetle döner.

15 — Ayasofya kuyusu. Yürek çarpıntısı çekenler üç cumartesi seher vakti aç karnına içse iyi olur.

16 — Altun top inancı. Unutkanlığı olan 7 sabah, altında sabah namazı kılsa ve dua etse ve her vakitte 7 siyah üzüm yese iyi olur. Ak Şemseddin oğlu Hamdi Çelebi de bu makamda bu suretle iyi olmuştur. Velhasıl Ayasofyada ibadet edenlerin dünya ve ahiret hususunda diledikleri ne ise olur. Hamdi Çelebi Yusuf ve Zelihayı burada Hızırın tenbihıyla Molla Caminin eserinden tercüme etmiştir.

17 — Soğuk pencere makamı. Kible tarafında Hünkâr kapısı iç tarafındadır. Oradan rüzgâr gelir. Burada Ak Şemseddin tefsir okutmuş ve o zaman ve ondan sonra orada ders okuyanlara dua etmiştir. Burada «Bismillâh» diyen mahrum kalmaz. Nice adam burada kurra olmuştur.

18 — Yediler makamı. Yukarı taba-

kanın şarkındadır.

19 — İsa peygamber beşiği. Hristiyan iken Ayasofyada bulunur ve aynı zamanda yeni doğan çocukları içinde vaftiz ederlerdi. Fatih Sultan Mehmet bunu sarayına getirtmiş ve kütüphanesinin bir köşesine koymuştur.

Şehi bey tezkeresinin bildirdiğine göre bir gün hususi kütüphanesinde otururken Fatih, Hafızı kütübü Tokatlı Molla Lûtfiden bir kitap ister. O da bu mermerin üzerine basarak uzanır. Fatih hemen: Ne yaptın, o taş üzerinde Hazreti İsa doğmuştur, der.

Molla Lûtfi kitabı alarak iner. Bir şey söylemez. Zaman geçer. Bu keyfiyet unutulur. Yine bir gün Molla, Fatih dizi üzerine, kitapların tozlarının alındığı bezi kor. Padişah bundan sıkılır.. Bunu niye koydun, der. Molla: — Sultanım niye bihuzur oluyorsunuz. İsa peygamberin beşiğinin bezidir cevabını verir.

Fatih Sultan Mehmet, zamanında hususi evrakı arasında bazı zayıçeler çıkmış ise de, hurafelere inanmazdı. Bu geri zihniyetle İstanbulu aldıktan sonra Bizânslılardan geçmesin diye mücadele etmiş ve hattâ tılsım olduğundan bahsolunan üç yılanlı sütunun başına tahrip için değil, fakat bunu red için gürzünü fırlatmıştır. Mamafih bütün bu itinaya rağmen bize müslümanlık kışvesi altında Bizanslıların ölümlerinde kandil yakma, Yatırların pencerelerine niyet ve murad için bez bağlama ve sair zararlı ve zararsız hristiyan bid'atlerinden geçmiştir.

Artık Fatih İstanbulu alınca bütün binalar gibi Ayasofya da onun malı olmuştu. Bittabi bunların hepsini vakfet-

miştir. Fetihden 3 gün sonra merasimle Ayasofyaya cuma namazına geldikte birisinin tahribatta bulunduğunu görünce elindeki gürz ile dürterek bu tecavüzü durduruyor ve: Ben size daha fetihden önce söylemişim ki binalar bana aittir. Görüyoruz ki daha fetihden önce Ayasofya onun malı olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet, Ayasofyayı cami yapınca içindeki putları kaldırmış ve onları Ok Meydanına göndererek nişangâh olarak kullanıldığı ve pota atış veyahut puta atışın buradan geldiği söylenir.

Fatih Sultan Mehmet, Ayasofyayı cami yapınca hemen tahtadan muvakkat bir minare yapılması emrolunuyor. Üç günde bitiyor. Bunu Fatih üç sene sonra tuğla minare yapılınca da yıktırıyor. Babı hümayun tarafındaki minare yapılınca artık bu eskiyen tahta minareyi yıkmak istiyorlar Yavuz Sultan Selim: — O dedemin İstanbulu fethi hatıralarında, yıktırılmaz, diyor. Hattâ İkinci Sultan Selim bunun çıkılacak yerini tahkim ettiriyor. Her halde bilmediğimiz bir tarihte kendiliğinden göçmüş olmalıdır Türk geçmiş asırlarda tahripkâr değildi. Bizansın bir taşına bile dokunmamışlar bilakis imar etmişlerdir. Bir kaç gazezkârımız müstesna herkes bunun böyle olduğunu bilir. Bunları imar yıkmak değildi. İstanbulu Türkten başka bir millet sahib olsaydı acaba bugünkü kadar Bizans eseri kalabilir mi idi. İstanbulda bir Türk eserini bunlardan herhangi birine ortaya çık-

racağım diye yıkanlar hiç olmazsa kendinden utanmalıdır. Evliya Çelebiyi karıştırırsak görürüz ki Ayasofyaya ait şifa kaynakları efsaneler ve inanışların çeşidini buluruz. Müntehibatta olan şu efsanesine bakınız:

Abdül Vedud İstanbul fethinden önce Şam (Suriye) den gelip Kayserin izniyle Ayasofyada oturur. Fatih muhasarasının ellinci günü ölür. Bir hafta sonra fetih müyesser olur. Lâkin Abdül Vedudun da terler direk yanında cesedi bulunur. Namazını kılarlar. Yanında bulunanlar iki dedesine vasiyeti üzere halen medfun olduğu türbeye defnedilir(1). Evliya Çelebiye göreyse terler di rek önünde ölen Abdül Vedud orada kendi kendine gasledilmiş tabuta konmuş, tabut kendiliğinden kalkmış, yola düzül-müş. Onu tåkibeden halk da nereye inerse oraya gömülsün demiş ve kendiliğinden durduğu yerde yani şimdiki türbesine defnedilmiş. Ayasofya müzesinde değil camiinde Fatih devrinin şu hatıraları sıralanabilir.

Medrese: Fatih zamanında zeminde gömülü idi. Üstünün yeni olmasından, aldanılarak yıktırılmıştır.

İki fener: Mevcut olup olmadığı tahkik olunamadı.

Akşemseddinin Medrese kapısı ittisalindeki Halvetanesi: Bittabi mevcut değildir. Burası kütüphane müderrislerine vakfedilmiş ve bir müit (Doçent) odası da olmuştur.

Minber: Yerindedir.

Tuğla minare: Hâlâ durmaktadır.

Tahta minare: Mevcut değildir.

Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

Kaygusuz Apdal Hakkında Etütler

- I -

Vahit Lûtfi SALCI

Türk Edebiyat Tarihi'nin büyük şâirlerinden olduğu anlaşılan ve Türk Halk topluluğunun önemli bir çoğunluğu üzerinde derin tesirler yapmış, halkın inancına girmiş büyük halk müsavvıfı Kaygusuz Abdal hakkında yıllardanberi bâkir kaynaklar bularak incelemeler yapıyorum. Bu değerli halk şâirinin hayat ve eserleri, menkibeleri hakkında pek az Meşrutiyet, ve, en çok da Cumhuriyet devirlerimizde bahsedilmiş ise de, bütün sarfedilen gayretlere rağmen bu aziz halk müsavvıf ve şâiri, lâyıkile anlatılamamıştır.

Yaptığım incelemelere göre, Kaygusuz hakkındaki bilginin eksik tarafları şu noktalarda toplanıyor:

- 1 — Kaygusuz menakıpnameleri arasındaki farklar.
- 2 — Şâir, Hac'dan Alâiye'ye döndükten sonra tekrar Mısra gitmiş ve orada mı ölmüştür?
- 3 — «Kasrı - ayn» sarayı —yahut dergâhı— hangi mevkidedir.
- 4 — Rumeli'ye veya Edirne'ye gelmiş, oralarda seyahat etmiş midir?
- 5 — Tasavvuf hayatında mensubiyeti nedir?

Bu beş nokta üzerinde etütler yaparken, Kaygusuz hakkında yazılan bütün eserlerden, söylenen bütün rivayetlerden ve ananelerden yaptığım etraflı tetkiklerle şâir hakkında en son yazılmış ve en iyi malûmatı ihtiva eden bir esere dayanacağım. Bu değerli eser Muhtar Yahya Dağlı arkadaşımızın «Kaygusuz Abdal» adlı kitabıdır.

MENAKİPNAMELER

Hacı Bektaş Velâdetnameleri gibi, tanınmış başka azizlerin de velâdetname ve menakıpnameleri birkaç türlü yazılmıştır. Bay Muhtar Dağlı da, eserinde verdiği bilgileri, son za-

manlarda eline geçirdiği yarım bir menakıpnameye istinat ettirmiştir. Bu menakıpname için «yarım» diyorum; çünkü muharrir; elindeki menakıpnamenin tam olmadığını kitabının 26 nci sayfasında şöyle anlatıyor:

«Elde mevcut menakıpname burada (söz başında zikredelim Allaha niyaz ile) şiirile hitama eriyor ve bundan sonra Kaygusuz'un hayatı hakkında malûmat verilmiyor.» diyor.

Muharririn bahsettiği menakıpnamenin fıkralarını bendeki menakıpname ile karşılaştırdığım zaman, kelimesi kelimesine, harfi harfine uygun geldiğini gördüm. Yalnız muharrirdeki menakıpname, Kaygusuz'un Mısır seyahatinden sonra bir manzume ile bitiyor.

Bunun içindir ki gerek (Kasrı - ayn) ve gerek Kaygusuz'un Hicaza gidiş ve dönüşü ve tekrar Mısra gidip gitmediği hakkında malûmat yoktur. Bendeki menakıpname ise şu vasıfları haizdir:

24 — 32 eb'adında sarı ve sağlam bir eski zaman kâğıdı üzerine dikkatle yazılmış 289 sahifedir. «Yektübülkitab» işaretile yazıldığı tarih (1045) olarak gösteriliyor. Kitab, esas itibarıyla beş kısma ayrılmıştır: Birinci sayfadan 57 nci sayfaya kadar «Menakıpname», 58 inci sayfadan 109 uncu sayfaya kadar mensur ve manzum «Kitabü Dilküşa», 110 uncu dan 201 inciye kadar manzum «Kitabı Mesnevi». 201 den 257 ye kadar manzumeler ve tercii bendler, 258 den 289 sayfaya kadar mensur olarak «Kitabı hikâyet» yazılıdır.

Kitabın, «Zağrei Atik'li Derviş Ali Efendi» isminde bir Bektaşî tarafından yazıldığı son sayfada kaydedilmiştir. Bu vaziyete göre bu kitab yalnız menakıpname değil, Kaygusuz'un bütün eserlerini toplayan kültürel bir topluluktur. Elimdeki bu eser, Kaygusuz'un Mısırdan kalkarak kırk dervîşi ile birlikte

Yunus Emre ve Mezarı

Celâleddin KİŞMİR

Yedi asırdan beri Türklerin kendisiyle iftihar edegeldiği Yunus Emre'nin mezarı 6 Mayıs 1949 da kat'i olarak bulundu. Yunus'un eriştiği bahtiyarlığa bu memlekette, daha ileri bir deyişle, bütün dünyada pek az insan erişebilmiştir. Her adımda, her köşe başında ona şahit çıkmış. Dokuz müte-caviz yerde mezarı olduğu söylendi.

Bursalılar Yunus bizde yatıyor. O

Hacca gidişini şöyle yazıyor:

«Kanun kaide olur ki Haccacı Müslimin cem'olup Mısırdan mahfeli şerif çıkıp miri hac ile maan gece yürürler. Sabah oldukda konarlar. Taam pişirir ve tenavül edüp bir miktar istirahat ederler, akşam olıcak yine kalkıp giderler. Amma Kaygusuz Baba hac mevsiminden mukaddem miri hacca bakmayıp Mısırdan çıkıp yoldaşlarıyla beraber gündüz gider, akşam olıcak konarlardı. Hikmeti huda ve vilâyeti evliya zâhir olup her gün bir şehre yürürlerdi. Her biri yorgun, akşam oluncaya kadar yürürlerdi. Çünkü akşam olurdu, irakdan bakıp görürlerdi ki bir şehri muazzamdır. Her biri yâr savurup ol şehirden nafaka alıp her levazımların görürlerdi. Bir menzilde rahat edip sabaha değin dinlenirlerdi. Alesseher kalkıp her biri uyku-dan bidâr olup, gözün açıp; bakıp görürlerdi ki ol yattıkları yer sahrayı berrü beyâbandır. Ne şehir var, ne pazar var. Şöyle ıssız ve susuz yerdir, taaccüb ederlerdi. Yine akşam olunca giderlerdi. Yine karşılarında bir şehir görünürdü. Şâdımın olup ol şehirde pazarlığın ederlerdi. Bu menval üzere tamam kırk gün yol yürüyüp Beytullah Şerefullaha geldiler, sakin oldular. Tâkim hac vakti erişti. cem'i etraftan haccacı müslimin geldiler, Kâbe şehrinde cem'oldular.

(Devam edecek)

buralıdır, dediler. Bir kısmı kalktı, mezarını Palandöken dağlarına götürdü. Köprülü Fuat Yunus'un Bolulu olması ihtimalinden bahsetti. Şemseddin Sami merhum Porsuk suyunun Sakaryaya karıştığı Sarıköydeki mezarın Yunus'a ait olmasını bir çok delillerle isbata yeltendi.

Bir aralık Karamanlılar Yunus'un Karamanda yattığını söyleyerek onunla hemşeri olduklarını iddia ettiler. O zamandanberi hakikaten akla en yakın ve en doğru ihtimal. Şemseddin Sami merhumun ileri sürdüğü fikirdi. Çünkü gerek anlatılan Bektaşî rivayetleri ve gerekse Yunus'un Şeyhi Taptuk Emre'nin bu civarda yaşamış ve ölmüş olması bu ihtimali daha çok kuvvetlendiriyordu. Nihayet Sarıköydeki bu mezarın Yunustan başka bir kimseye ait olmadığı anlaşıldı ve 6 Mayıs 1949 günü onun insanlığına, sanatkârlığına, ermişliğine yakışır bir şekilde yattığı yer mamur edildi.

Yunus'a ait halk arasında bir çok menkibe ve rivayetler vardır. Manzumelerini yalnız yer yüzündeki insanların okumadığını göklerde ve denizlerde de okunduğunu anlatan şu menkibe dikkate değer mahiyettedir:

Güya Yunus üç bin manzume yazmış. Bu manzumeler günün birinde Molla Kasım adlı birinin eline geçmiş. Molla Kasım bu manzumelere kızdığı için binini yakmış, binini de suya at-

miş. Fakat iki bin birinci manzumede-
ki: Derviş Yunus bu sözü

Eğri büğrü söyleme

Seni sigaya çeken

Bir Molla Kasım gelir

kıt'asını okuyunca Yunus'un ermişliği-
ne ve kerametine inanmış. Amma, elde
de o zaman ancak bin manzume kal-
mış. Diğer taraftan Molla Kasımın suya
attıklarıyla, yaktıkları da kaybol-
mamış. Yakılanları gökte kuşlar; suya
atılanları balıklar, elde kalanları da
yer yüzündeki bu insanlar okumaya
başlamış!

Yunus'un dolaştığı şehirler ara-
sında Konya da vardır. Mevlânamız
onun için şöyle der: «İlâhi mertebelerin
hangisine yükseldimse bu Türkmen
kocasını izim üzerinde buldum ve onu
geçemedim».

Yunusun da Mevlânâ için söyle-
dikleri vardır. Yunus, Mevlânâ'nın kos-
kocaman Mesnevisini görünce: «Uzun
yazmışsın. Ben olsam:

Ete kemiğe büründüm

Yunus diye göründüm

derdim, olur biterdi.» demiş.

Yunusa göre insanlar birbirine
düşman olmaları için hiç bir sebep yok.

(Başarafa 4 cü sayfada)

Seniñin dünyada görüşmek harar
Böyle yazmış kalem hüdayı tek tek

Köroğlu efsanesinin şark rivayetlerinde
adı geçen (Lezgi Ahmet) için de bâdeyi rü-
yada içtiğine şöyle bir koşma vardır:

Hâb-ı nazda iken geldi erenler
Al bu bâdeyi de iç kan dediler
Nûş edip bâdeyi oldum divane
Gel bu cefaya sen dayan dediler

İçince bâdeyi oldum divane
Teşne gönül düştü nâr-î sûzane
Görüp mâil oldum şah'ı hûbâne
Gürcüstanı bana seyran dediler.

Ahmet yoktur senin derdin çaresi

Hattâ din, dil, ırk ayrılıkları, bu dün-
yanın zengini, fakiri bulunmasına rağ-
men dostluğu, sevgiyi bozmamalı. «İyi
lik etmek, iyilikten ayrılmamak.» İşte
insanlar için yegâne çıkar yol. Yunusa
vurdun mu, öteki yüzünü de çevire-
cektir. Kötülüğe iyilikle mukabele. İş-
te öğüdü:

Çerağuma kastedenin

Hak yandırırsın çerağını

Yunus bütün dünyayı ve bütün
insanları saran Hâk sevgisinin en
güzel ve en temiz örneklerini ver-
miştir. Denilebilir ki Hak sevgisi Yu-
nusla yer yüzünde daha yaygın bir ha-
le geldi:

Yunus ver canını Hak yoluna

Can vermeyince cânan bulunmaz

maz

Bir kardeşlik dünyası içinde yaşa-
ması için insanlara bugüne kadar en
iyi temenniye yine Yunus Emre yaptı:

Bir çeşmeden sızan su

Acı tatlı olmaya..

Yunusu unutmadığımız gibi,
mezarının bulunduğu bu tarihi de u-
nutmuyalım.

CELÂL KİŞMİR

Yaktı beni kaşlarının karesi
Gürcüstan da lâlezarın bâdesi
Böyle imiş emrû ferman dediler.

Bâde içmek an'anesine âşik şâirlerin bir
kısmı samimi olarak bağlıdır ve böyle bir
rüya hâdisesi de geçirir. O buna inanmış ve
kendini de bundan sonra sevgilisine bağlamış-
tı. Fakat bir kısım halk şâirleri ve daha
ziyade son asırlara doğru biraz açık göz olan-
lar, dinledikleri menkıbelerden kendi hesabı-
na bir kompozisyon yapar ve bir Pir vak'ası
kurar. Bunu muhitindeki saf halka anlatır ve
inandırır. Bunlar her ne kadar macera yap-
mak ve hikâye kurmak sevdasında bulunur-
larsa da pek fazla tutunamazlar, çoğu da sö-
ner gider.

M. URAZ

T Ü R K

FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.
Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

İdare yeri: Yeşildirek, Necip Ef. Sok. No: 24 — İstanbul

Basıldığı yer: M. S I R A L A R Matbaası

T. C.
ZİRAAT BANKASI

1949 ikramiye tutarını

300,000 liraya

Yükseltmiştir.

4 Çekilişin Her Birinde

25,000

10,000

5,000 liralık

İkramiyelerden başka 1000 lira ile 50 lira arasında 458 muhtelif ikramiye vardır. Şansınız yardım ederse istediğiniz yerde, istediğiniz EVİ, ARSAYI, TARLAYI, EŞYAYI alabilirsiniz.

ÇEKİLİŞLER:

28 ŞUBAT — 30 MAYIS

31 AĞUSTOS — 30 ARALIK

İkramiyelerden faydalanmak için keşide yapılacak ayın üçüne kadar vadesiz tasarruf hesabında 100 lirası bulunmak ve bu miktarı çekiliş tarihine kadar devamlı şekilde muhafaza etmek kâfidir. Aynı müddet zarfında hesaplarında 100 liradan fazla bir bakiyeyi muhafaza edenler her 500 lira için ayrı bir kur'a numarası alırlar.

**İş ve İşçi
Arayanlara**

İş, yahud işçi arıyorsan, İŞ ve İŞÇİ BULMA KURUMU Şubelerine müracaat et. Bu şubeler isteğini parasız yerine getirir.

KURUMUN ŞUBELERİ :

Ankara Müdürlüğü Telefon: 13686
İstanbul Merkez Bürosu: Cağaloğlu Sü-
rûri mahallesi Sultan mektebi sokağında.
Beyoğlu Ajnası: Karaköy p: Tel: 41367
Üsküdar kolu: Araba iskelesinde
Telefon: 60312

Aksaray Kolu
Eyüp Kolu: Kaymakamlık karşısında
Bakırköy Kolu Hat boyunda 16—104
Beşiktaş Kolu: Akaretlerde 81849
İzmir Müdürlüğü Telefon: 4842
Adana Müdürlüğü » 1152
Konya Müdürlüğü » 191
Eskişehir Müdürlüğü » 453
Bursa Müdürlüğü » 1963
Trabzon Müdürlüğü
Samsun Müdürlüğü

Yurt imarının en esaslı temeli

İLLER BANKASI

Kapital: 100.000.000. - T. L.

İdare Merkezi: ANKARA

1 — BANKA İŞLEMLERİ

Mevduat : Her nevi ticari mevduatı ve tasarruf hesaplarını en müsait şartlarla kabul eder.

Kredi : Müşterilerine uygun şartlarla ticari krediler sağlar. Teminat mektupları verir.

Sigorta: Gerek Özel İdare ve Belediyeler, gerekse özel ve tüzel kişiler ve ticari firmalar namına en müsait ve en emîn şartlarla sigorta işlerine delâlet eder.

2 — HARİTA, PLÂN ve ETÜDLER:

Köylerin, kasabaların ve şehirlerin imar

ı için gereken harita, plân projeleri ve bunlara ait keşif ve etüdleri yapar ve yaptırır.

3 — YAPI İŞLERİ :

Bankanın kurucu ortakları olan Özel İdarelerle, Belediyeler ve Köy İdarelerinin tesis ve yapılarını yapar, yaptırır ve kontrol eder.

4 — MAKİNA ve ALETLER FEMİNİ :

Kurucu ortak idarelere yurt içinden ve dışından makine ve aletler sağlar. Bunların muayenelerini yapar. Montajlarını kontrol eder.